

פרק י"ט. הפסוקים א-ג. ויבאו שני המלאכים סדמה
בערב ולום ישב בשערי-סדם, וירא-לוט ויקם לקראתם
וישתחו אפים ארצה. ויאמר הנה נא-אדני סורו
נא אליבית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשכמתם
והלכתם לדרככם, ויאמרו לא כי ברחוב נליו. ויפצרי-
בם מאד ויסרו אליו ויבאו אליביתו, ויעש להם
משתה ומצות אמה ויאכלו.

עם תחילת פרק זה משתנה מקום המאורעות ומתחיל סיפור מהפכת
סדם, גור עונשין אלהי, אשר מוזכר על ידי נביאים רבים כדוגמה
ולאזהרה¹. כאן נמצינו למדים שאנשי סדם קשים ואף אלימים היו כלפי
זרים, ועם זאת גם מסורים לתאוות ודוניות. ואילו הנביא יחזקאל מפרט
הדברים (טז, מט ואילך): „הנה-זה עון סדם אחותך, גאון שבעת-לחם
ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד-עני ואביון לא החזיקה. ותגבהינה
ותעשינה תועבה לפני, ואסיר אתהן כאשר ראיתן“. הם חששו, כפי
שמעיד הרמב"ן, שהעושר הרב, אותו הביאה להם פוריות אדמתם, ימשוך
לאזור זרים רבים, „והם היו מואסי הצדקה“², כלומר לא הסכימו בשום
פנים שאחרים יתחלקו בטוב ארצם, ומשום כך הרשו כל מעשה רשע כלפי
עוברי אורת. וזה שלוט הורשה להתישב ביניהם, מסתבר שבגלל עושרו
הרב הסכימו לו. ועם זאת לא הורשה אף הוא לאכסן זרים בביתו. ה'
העניש את כל יושבי האזור הוזה בהופכו אותו למדבר שממה. והגם שרבים
היו בימים ההם העמים, שלא היו טובים מאנשי סדם ובנותיה, נענשו

¹ דברים כט. כב; עמוס ד, יא; הושע יא, ח; ישעיה א, ט ואילך. ג. ט ועוד.
² ד"ה ונדעה אותם (המ').

הם תחילה, „כי משפט סדום היה למעלת ארץ ישראל, כי היא מכלל נחלת ה' ואינה סובלת אנשי תועבות, וכאשר תקיא את הגוי כולו מפני תועבותם, הקדימה וראתה את העם הזה שהיו רעים מכולם לשמים ולבריות“ וכר²). הארץ הקיאה כשם שהקיאה, מאוחר יותר, את שאר יושבי ארץ כנען, כאשר מלאה סאתם; השווה ויקרא סוף פרק יח. — ויבאו... בערב. אל אברהם הם הגיעו „כחום היום“, בצהרים, ואילו אל לוט הם באים בערב; שם היו צריכים לבשר בשורה משמחת, ואילו כאן — לבצע גזר דין³). — בשער־סדום. השערים והככרות שמאחוריהם שימשו במזרח התיכון כרגיל מקום התכנסות התושבים, מקום בו היו מתכנסים גם לצרכי מסחר וגם לצרכי שפיטה. ומכאן הערת המדרש⁴ „ואתו היום מינהו ארכי (ראש) הדיינים“. אולם ייתכן, שלצרכי מסחר היה נמצא שם באותה שעה. — ויקם לקראתם וגו'. יש לשים לב אל ההבדלים בין הכנסת האורחים של אברהם לזו של לוט. אף על פי שלוט נראה אציל ומכניס אורחים, במיוחד בניגוד לשאר אזרחי עירו, הרי הבדל רב יש בינו ובין אברהם אבינו. כאן „ויקם“, ואילו שם — „וירץ“. אברהם רץ לקראת המלאכים ומוכיח בזה את שמחתו לקראת הזדמנות לעשות מעשה חסד. — וישתחו אפים. בעצם פירושו של אפים — נחירים (החורים שבאף), חוטם, אך גם פנים. — הנה נא. „הנה“ בדרך כלל בנו"ן צרויה, גם בצירוף הנה נא, ואילו כאן הנר"ן סגולה⁵). — אדני. כאן הרי זה ודאי שם חול, שכן לוט ראה בהם אנשים רגילים (ואין הטעם נחשב כאן לטעם מפסיק). — סורו נא. ביתו של אברהם נמצא ליד הדרך. היה נראה לו לאברהם כאילו המלאכים רוצים לעבור על פניו. לוט, לעומת זאת, ראה שהאנשים מבקשים להיכנס בתוך העיר, ולכן הוא מבקש מהם לסור אליו. אברהם מראה למלאכים שיעשו חסד עמו, אם יבואו אליו, באמרו להם „אם נא מצאתי חן“ וגו'⁶), ואילו כאן ניכר היטב, כי מניעו העיקרי של לוט

² השווה בראשית רבה ג, ה (המ').

³ שם, שם, ר (המ').

⁴ איולד § 910.

⁵ לעיל יח, ג.

בהזמינו את האנשים הוא — להציל אותם מפני אלימותם של בני עירו. כי הנה, אף כי לא מחה בפניהם על התנהגותם, ואפילו לא העלה בלבו להתרחק מהם משום אורח חייהם הרע, הרי שהותו עם אברהם הטביעה בו משהו מתפישתו של הלה בדבר קדושת זכות האדם. ודאי הרגיש בצער כל אימת שנדרסו זכויות אלה על ידי אנשי מקומו ברגל גאווה, ואולי גם חש, כי יבוא יום גזר הדין מיד ה' על רעתם. — והשכמתם, מלשון שכם = כתף, כלומר להרים את הכתף, דהיינו לקום מן המטה. — ויאמרו לא. הדגש שב"למ"ד אינו בא לשם הכפלה אלא לשם הדגשה; השווה „צאו“, להלן פסוק יד. אולי הם מסרבים כדי לנסות את לוט, לראות אם אמנם הזמנתו כנה היא. בכנות אברהם הבחינו על פי דבריו, ומשום כך אמרו חכמינו ז"ל⁷ „ואין מסרבין לגדול“, משום שללא ספק אין בדבריו משום גניבת הדעת. אך לדעת הרמב"ן⁸ „והיו ממאנים כדי לזכותו, ולכן שמעו לו לבסוף“, כלומר הם נתנו לו הזדמנות להפציר בהם, כדי להגדיל זכותו, כדי שיהא ראוי להצלה. — ויסרו אליו ויבאו וגו'. סרו מדרכם הישרה = הקבועה מראש, כדי להתארח אצלו, ורק אחר באו אל ביתו. — משתה, בעצם מסיבה שבה מגישים משקאות, ורק מאוחר יותר סעודה שבה השתיה היא עיקר. — ומצות אפה, כדי לסיים מהר; אך השווה רש"י.

הפסוקים ז—ה. טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדם נסכו עליהבית מנער ועד־זקן, כליהעם מקצה. ויקראו אל־לוט ויאמרו לו איה האנשים אשר־באו אליך הלילה, הוציאם אלינו ונרעה אתם.

טרם, פירוש עדיין לא שכבו, כלומר כאשר עמדו לשכב. — אנשי... אנשי סדם. חזרה לשם הדגשה. הכוונה לאותם אנשים ידועים שהכתוב כבר אפיין אותם לעיל יג, יג. — נסבו, בבנין נפעל, כלומר

⁷ בבא מציעא פז. ע"א (המ').

⁸ ד"ה ויפצר במ (המ').

הקיפו את הבית, עמדו מסביב לו. מקצה = מקצה אל קצה, מכל קצות העיר באו, כולם התאספו ליד ביתו של לוט. — ויקראו אל-לוט. תחילה קראו לו ללוט בשמו ואחר כך תבעו ממנו את תביעתם חסרת הבושה. — ונדעה אתם, השווה רש"י. משכב הזכר היה, מאוחר יותר, נפוץ בין כל יושבי כנען. הרי זה מה שנקרא בכתוב⁹ „מעשה ארץ כנען“. אולם בסדום היה דבר זה שכיח ונפוץ כבר בזמנים העתיקים ביותר. הרמב"ן¹⁰ משווה ענין זה עם מעשה הפילגש בגבעה¹¹ וקובע ומטעים, כי „אף על פי שהוא נדמה לענין זה, איננו כמוהו לרוע“.

הפסוקים ו-ח. ויצא אלהם לוט הפתחה, והדלת פגרו אחריו. ויאמר, אל-נא אחי תרענו. הנה-נא לי שתי בנות אשר לא-ידיעו איש אוציאה-נא אתחן אליכם ועשו להן כטוב בעיניכם, רק לאנשים האל אלי-תעשו דבר כי-יעליכן באו בצל קרתי.

ויצא. לוט יוצא אליהם כדי לפייסם. — הפתחה, יחסת-את של המקום. — אל-נא... תרענו. יש להשלים — לי, שהרי אין לוט מעז לטעון כלפיהם, שהם עושים רע כלפי המקום ב"ה. אבל הוא מתאר בפניהם, כמה הם מרעים לו בעשותם רע לאורחיו. ואכן, עוד היום רואה איש המזרה באורחו משום איש קדוש, איש שבשום פנים אין גוגעים בו לרעה, ושבשעת הצורך מגינים עליו בהירוף נפש. על כן מוכן לוט לשלם את הצלת אורחיו במחיר טוהר בנותיו. קלות הדעת שבה מחליט לוט להפקיר את בנותיו, מבלי לחפש אחרי איוז שהיא פשרה אחרת, מוכיחה שרשעת סדום לא עברה עליו בלי להשאיר בו סימנים. — קרתי, הוא גג ביתי, כלומר הם בקשו מפלט בביתי.

⁹ ויקרא יח, ג; והשווה שם, שם כב ואילך; כ, יג וכנ.

¹⁰ לפסוק ח, ד"ה אוציאה (המ').

¹¹ שופטים פרק יט.

פסוק ט. ויאמרו גשׁהלאה ויאמרו האחד באלגור
 וישפט שפוט עתה נרע לך מהם, ויפצרו באיש
 בלוט מאד ויגשו לשכר הדלת.

ויאמרו... ויאמרו. החזרה באה לציין הפסקה בין שני הדיבורים.
 — גשׁהלאה. תחילה אמרו לו — גשׁהלאה, מעין: הסתלק מכאן
 אחורה! — האחד, עם ה"א הידיעה, הלן. — וישפט שפוט אין
 פירושו — תמיד הוא רוצה לשפוט, כאילו כבר העמיד אותם בעבר על
 העוול שבדיהם פעמים מספר. אבל פירושו הוא — הוא אפילו רוצה
 לשפוט אותנו; השווה, ויאכל גם־אכול את־כספנו", להלן לא, טז. —
 עתה נרע לך. הם מאיימים עליו באיומים סתמיים, בלי לפרש
 הדברים. — ויפצרו. אך לא רק אימו, אלא גם התקדמו כנגדו, כדי
 לשבור את הדלת ולמלא משימתם, חרף רצונו.

הפסוקים י—יא. וישלחו האנשים את־ידם ויביאו את־
 לוט אליהם הביתה, ואת־הדלת סגרו. ואת־האנשים
 אשר־פתח הבית חכו בספורים מקטן ועד־גדול,
 וילאו למצוא הפתח.

עתה היו צריכים המלאכים להתערב כדי להציל את לוט מצרת הרגע,
 ולו בדרך נסית, אולם הם לא רצו להמית את תושבי סדום בשעה זו, כי
 כך עלה בעצתו ית', להשמיד את המקום יחד עמהם, למען תישאר
 השמדה זו אזהרה חמורה לכל הדורות. ואילו לוט היה צריך להנצל
 תחילה מתוך העיר. מכיוון שכך, הכניסוהו עכשו מתוך ההמולה הסוערת
 אל הבית, בעוד שאת העומדים בחוץ חכו, „בסגנוורים“, על מנת שלא ימצאו
 את פתח הבית. — וילאו למצוא, כלומר לא יכלו למצוא; השווה
 שמות ז, יח וכו. — עתה נסתיימה הבדיקה¹². כל אנשי העיר נמצאו
 ראויים לגזר הדין.

¹² השווה לפסוק כא בפרק הקודם (המ').

הפסוקים יב—יג. ויאמרו האנשים אל-לוט עד מילך פה
 חתן ובניך ובנותיך וכל אשר-לך בעיר, הוצא מן
 המקום. כי-משחתים אנחנו את-המקום הזה, כי
 גדלה צעקתם את-פני ה' וישלחנו ה' לשחתה.

עד, כלומר בנוסף על אלה אשר עמד בבית. — חתן, בכינוי זה
 יכונה כל קרוב אשר יתקשר אל משפחה באמצעות הנשים שבה¹³, ומשום
 כך הצורך בפירוט יתר להלן פסוק יד — „חתניו לקחי בנתי״. —
 ובניך. לא מדובר עוד בבניו של לוט. ומשום כך מפרש רש״י —
 „בני בנותיך הנשואות“. אך גם ייתכן לומר, שהמלאכים אמרו לו ללוט
 לקחת בניו, אם יש לו כאלה. ואילו דעת הרמב״ן — „ויתכן שהיו לו
 בנים גדולים נשואי גשים“. — בעיר...המקום. „המקום“ פירושו
 כל האזור כולו שעומד להיחרב. — צעקתם מוסב או על התושבים או
 על הערים השונות. — את-פני = לפני: השווה „יראו את פני״¹⁴.
 — וישלחנו. לדעת הרשב״ם הרי שמשמעות צורת הפיעל שבכאן
 כצורת הקל, ואין צורת הפיעל באה אלא משום שמדובר כאן בשילוח לשם
 השחתה; השווה „ושן בהמות אשלח בם“¹⁵, „ישלח בהם ערוב“¹⁶,
 „משלחת מלאכי רעים“¹⁷. — לשחתה, כלומר כל אחת ואחת מן
 הערים. והנה לדעת הרמב״ן היה די בה בזכותו של לוט להציל את כל
 אנשי ביתו, אלמלא היו מתיחסים באי-אימון לאזהרה ודוחים בדיהם את
 ההצלה שבידי שמים.

19 פסוק יד. ויצא לוט וידבר אל-חתניו לקחי בנתיו
 ויאמר קומו צאו מן-המקום הזה כי-משחת ה' את-
 העיר, ויהי כמצחק בעיני חתניו.

¹³ השווה מלכים ב' ת, כז.

¹⁴ שמות לד, כד.

¹⁵ דברים לב, כד.

¹⁶ תהלים עח, מה.

¹⁷ שם, שם, מט.

לקחי בנותיו. יש המבארים¹⁸), אלה שעתידיים לקחת את בנותיו לנשים, כלומר ארוסיהן; אחרים¹⁹) רואים כאן לשון עבר — אלה שכבר לקחו את בנותיו. לחיזוק דעתם של הללו אפשר להביא נימוקים אלה: „הנמצאות“, כלומר אלה שאינן נשואות עדיין (אף כי אפשר להסביר ביטוי זה, כמובן, גם כמוסב על כל הנשים המצויות בבית, כלומר האשה ושתי הבנות); „ובניך“ לפי פירושו של רש"י, כנ"ל; ובמיוחד שהתואר לוקחי בבנותיו מתאים יותר לנשואים כבר, שכן התן יכול להקרא כל המתקשר למשפחה באמצעות אחת הנשים שבה, כאמור לעיל פסוק יב. וגם אין לטעון כנגד פירוש זה, שאין להניח, שלוט נמנע מלהציל את בנותיו (בפנותו אל חתניו בלבד), שהרי במזרח התיכון, יותר מאשר בכל מקום אחר, נתונה האשה למרות בעלה, ואפילו האב עצמו אין לו עוד כל סמכות לגבי בתו מן הרגע שהיא נשאת. — ויהי כמצחק. מכיוון שלא האמינו בגור הדין האלהי, הרי שדברי לוט היו בעיניהם לצחוק, לדברים בעלמא.

109 קטן טו. וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט
לאמר, קום קח את־אשתך ואת־שתי בנותיך הנמצאות
פְּתַסְפַּה בעֵון העיר.

וכמו, פירוש וכאשר, שהרי מו = מה בא לעתים במובן אשר. — הנמצאות, מוטב להסב על הבנות בלבד. אונקלוס מרגם „בנתך דאשתכחן מהימנא עמך“, שאם לא כן תהא, לדעתו, המלה „הנמצאת“ מיותרת. וייתכן שהוא מפרש „לוקחי בנותיו“ דלעיל כעתידיים לקחת בבנותיו, בניגוד לתרגום יונתן, ולפיו לא היו לו ללוט יותר מאשר שתי בנות אלה. — פְּתַסְפַּה, כלומר אף על פי שזכאי הנך להנצל, הרי תספה, אם לא תצא מכאן; השווה לעיל.

¹⁸) יוסף בן מתתיהו בעתיקות א' יא. ד; וולגטה; וכן טור.
באומגרטן, קייל, דילמן ואיוולד (b 335 s).
¹⁹) תרגום יונתן; תרגום השבעים; ראב"ע ורד"ק; וכן קנובל ודליצ'ש.

109 טו. ויתמהמה ויחזיקו האנשים בידו וכירי-אשתו
 וביד שתי בנתיו בחמלת ה' עליו, ויצאהו וינחהו
 מחוץ לעיר.

ויתמהמה. לוט מתמהמה מכיוון שאינו רוצה להניח את נכסיו.
 אין הוא נענה לקריאה זו בשמחה, כפי שאברהם נענה לקריאת „לך לך“.
 — בחמלת וגו'. כמו אחרי הפועל חמל, כן גם באה אחרי השם חמלת
 יחסת על. הביטוי חמלה מוכיח, כי אכן ענין של חסד ורחמים היה ביסודה
 של הצלת לוט, וכפי שגם נאמר להלן, פסוק כט, שבזכותו של אברהם ניצל.

109 יז. ויהי כהוציאם אתם החוצה ויאמר המלט
 עלינפשך אליתבוט אחריוך ואליתעמד בכליהכבר,
 ההרה המלט פדתספה.

ויהי כהוציאם וגו'. מכיוון שהוצא מן העיר חרף העדר אמונתו,
 בחמלת ה', הרי שלפחות הצלתו מכאן ואילך צריכה היתה להיות בזכות
 מעשה אמונה. משום כך בצטווה שלא לעמוד כלל, ואפילו לא להביט
 אחורה כדי לראות, אם אמנם יבוצע העונש כפי שנתבשר. אבל הוא
 בצטווה למהר הישר ההרה. — ויאמר. רק אחד המלאכים מדבר-מוסר
 לו ללוט את מצוות האלהים. אולם הכתוב נמנע מלהשתמש, לגבי לוט,
 בביטוי ויאמר ה', שכן לוט לא נביא היה ולא מבהין היה בגילוי האלוהי
 כאשר דברים אלה נאמרו לו. — אל-תביט, במקום אל-תבט⁽²⁰⁾. —
 פן-תספה, שאם לא כן, תאבד עם שאר אנשי המקום.

109 יח. — ויאמר לוט אלהם, אלינא ארני. הנהי
 נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל הסדך אשר עשית
 עמדי לחחיות את-נפשי, ואנכי לא אוכל להמלט

⁽²⁰⁾ אי וולד § 224 b.

ההרה פתדבקני הרעה ומתי. הנהינא העיר הזאת
קרבה לנום שמה והוא מצער, אמלטה נא שמה הלא
מצער הוא ותחי נפשי.

אדני. לפי חכמינו ז"ל²¹ הרי זה שם קודש, וכך גם פוסק הרמב"ם
להלכה²². אולם הראב"ע²³ ורבנו בחיי²⁴ סוברים, ששם חול הוא זה,
ואין הקמץ בא כאן אלא משום שהמלה בסוף הפסוק, ולכאורה משתמע
גם מן המלה, „אלהם", ש„אדני" לשון רבים הוא. אך כבר מפירושו של
רש"י משמע, כי אין זו ראייה²⁵, כלומר פניתו הראשונה של לוט היא אל
המלאכים, אליהם הוא אומר רק את שתי המלים — „אל נא", ואילו
מיד אחרי כן הוא פונה אל ה' בתפילה באומרו, „אדני. הנה נא" וגו'.
במלים אחרות, לפי דעתו, היא דעת חז"ל כאמור, מתקשר „אדני" אל
הפסוק הבא. עוד יותר מסתבר פירושו של הריטב"א²⁶, לפיו „אלהם"
= לפניהם, הווה אומר שכל הנאום כולו מופנה אל ה', והוא נאמר
בנוכחותם של המלאכים. סיוע לדעה זו יש למצוא בעובדה, שכל נאומו
של לוט בא בלשון יחיד, וכן בביטוי „להחיות את נפשי", שכבר חז"ל²¹
רואים בו פניה אל „מי שיש בידו להמית ולהחיות". לוט מדבר איפוא,
לכאורה, אל אחד המלאכים, אך למעשה הוא מתפלל אל ה', כי עכשו
הוא יודע שאמנם מלאך האלהים דבר עמו בשמו ית'. — הנה נא וגו'.
מכיוון שמצאתי חן בעיניך, מעז אני לבקש חסד נוסף. — ואנכי לא
אוכל וגו'. לוט חושש שלא יספיק להגיע אל ההרים הרחוקים, לפני
שתשיגו הכליה היורדת מן השמים. —²⁸ — קרבה. משום חשש זה

²¹ שבועות לה, ע"ב, מס' סופרים פרק ד (המ').

²² הלכות יסודי תורה פרק ו, הל"ט (המ').

²³ לפסוק יח.

²⁴ בפירושו לתורה בראשית יח, ג (המ').

²⁵ ר' פירושו של הר"א מזרחי וגם בשפתי חכמים (המ').

²⁶ בחידושו לשבועות לה, ע"ב (המ').

²⁸ באשר לצורה „תדבקני", ר' גזניוס 60 הערה 2, וכן איוולד §

הוא מעדיף לברוח אל העיירה הקטנה, הקרובה למקום המצאו. — מצער, דבר קטן, דבר של מה בכך. מקום קטן כזה, לא ייתכן שיהא בו משום רשע רב, משום חובה רבה כל כך עד שלא יהא מקום לחוס עליה. כך משתמע גם מתרגום יונתן — „והיא ציבחר וקלילין חובהא“, ושלא כפירושי רש"י.

פסוקים כא—כב. ויאמר אליו הנח נשאתי פניך גם לדבר הזה, לבלתי הפכי את־העיר אשר דברת. מהר המלט שמה כי לא אוכל לעשות דבר עד באך שמה, עליכן קרא שם־העיר צוער.

נשאתי פניך, כלומר הנני מתחשב בך. — הפכי הכ"ף דגושה; השווה „בנגפר“²⁷). — מהר. הרי זה שם הפועל בתפקיד תואר הפועל; השווה „מהר ענגי“²⁸). — כי לא אוכל וגו'. המלאך אומר כן משום שמלפניו ית' יצא הדבר להציל את לוט, כלומר הוא לא יוכל לעשות את מלאכת ההשחחה כל עוד הלה לא ניצל. — על - כן, מכיוון שלוט כינה לעיר זו עיר קטנה, ומשום שהצלתה באה לה הודות לקטנותה זו, משום כך היא נקראת צוער, כלומר עיירה. קודם לכן נקראה בלע²⁹). — ³⁰).

²⁷ שמות יב, כו.

²⁸ תהלים סט, יח. דלי צ ש.

²⁹ לעיל יד, ב.

³⁰ רובינסון, ריטר, סוף ואחרים סוברים, שמקומה של העיר צוער הוא בחצי האי שבצדו המזרחי של ים המלח. אולם אין זה נראה שהרי חצי אי זה הנו צחיח ושומם. דבר שאינו עולה עם תיאור המקרא. גם כאן וגם לעיל — „כלו משקה“ (יג, י). כנגדם הוכיח רצטיין (אצל Delitzsch, Gen. Bei-lage II, page 564), שמקומה של צוער היה בדרום מזרחו של ים המלח, באותו חלק של הערבה שנקרא כיום גור־אס־סאפיה. זוהי הנקודה הדרומית ביותר של ככר הירדן, מקום בעל אקלים טרופי ורווי מים. הצלבנים מצאו מקום זה כשהוא נקרא סופאר או צופאר, ואילו ים המלח נקרא אז ימה של צופאר.

הפסוקים כג—כה. השמש יצא עליהארץ, ולוט בא צערה. וה' המטיר עליהם ועליעמרה גפרית ואש, מאת ה' מן השמים. ויהפך את הערים האל ואת כליהכר, ואת כלישבי הערים וצמח האדמה.

השמש... ולוט. שני חלקי פסוק זה גם יחד מהווים את חלקו הראשון של המשפט, אשר הפסוק כד הוא חלקו האחרון. — השמש יצא. תוך כדי השוואה עם הפסוק טו מתקבל המרחק בין סדום לצוער, מרחק השווה למרחק הליכה בין עלות השחר לזריחת השמש. — וה' המטיר. יונתן מתרגם כאן, „ומימרא דה““. לכאורה הוא תמה על השימוש בשם ה', הוא מידת הרחמים, בקשר עם עשית דין כה חמורה. אך כבר אמרנו לעיל³¹, שבעצם הכליה שה' מביא על חלק מן האנושות יש משום מעשה חסד לגבי האנושות כולה. ה' מכלה את החלק הבלתי בריא שבה, פן ינגע הבריא אף הוא. — מאת ה'. כמו „כטל מאת ה'“³², הרי צורה זו כתואר, וכאן — תואר המוסב על „ואש“, היתה זו אש אלוהית. — מן השמים. זוהי השלמה של „המטיר“, כלומר ה' המטיר מן השמים גפרית ואש אלוהית, אש שלא ניתן לכבותה, על סדום ואחותיה. — ויהפך, דהיינו השחית כליל, הפך עליונים למטה ותחתונים למעלה. — וצמח האדמה, כל הצמחיה בשרפה.

פסוק כו. ותבט אשתו מאחריה, ותהי נציב מלח.

מאחריה. אשת לוט הולכת בעקבות בעלה, אחריה, ומשם, „מאחריה“ היא מביטה על סדום. לא האמינה אשה זו, להיוכח היא בקשה, אם אמנם בשורת המלאכים תתאמת. או אולי הצטערה על ביתה ועל נכסיה שהשאירה אחריה, ולכן בקשה לראות, אם נשאר דבר לפליטה. מכיוון שעברה את מצוות המלאכים, פגע המשחית גם בה. האש והגפרית המיתוה, והמלח

³¹ ראה יא. ה — ח (המ').

³² מיכה ה. ו.

נצמד-חדר בה, כך שדמתה לעמוד מלח זה. היא הוכיחה עצמה להיות בלתי ראויה להצלה³³).

הפסוקים כז—כח. וישכם אברהם בבקר, אליהמקום אשר-עמד שם את-פני ה'. וישקף עליפני סדם ועמרה ועל כליפני ארץ הככר, וירא והנה עלה קיטר הארץ כקיטר הכבשן.

וישקף וגו'. כאשר אברהם משקיף למחרת היום על ארבע הערים, הוא מבקש לדעת, כיצד נסתיימה בדיקה זו שעליה הודיעו ית', כי הרי שום ידיעה מוחלטת לא נמסרה לו³⁴. והנה ראה שאכן לא נמצאו עשרה צדיקים בעיר. — סדם ועמרה. אף על פי שהכתוב מזכיר כאן במפורש רק שתיים מן הערים שבככר, הרי גם אדמה וצבויים במשמע, כאמור בדברים כט, כב, והן כלולות בביטוי „ואת כל-הככר“³⁵.

³³ נראה שבחייו של מחבר ספר החכמה עוד הראו נציב מלח זה („ונציב מלח יעמד לזכר נפש חדלת אמונה“, ס' חכמת שלמה י, ז — המ'); גם יוסף בן מתתיהו טוען שראהו (השוה עתיקות א' יא, ד). מאוחר יותר נתהוו אגדות שונות על אודותיו: לכשנקטע — הריהו מושלם מאליו, ואפילו אורח כנשים לו.

³⁴ השוה לעיל יח, כא.

³⁵ במקום שבו נמצאו ערים אלה, שם נמצא עכשו ים המלח. ים זה עושה רושם מפחיד. אין בו לא דגים ולא בעלי חיים אחרים. חופיו שוממים, ללא צמחיה כלשהי. כאשר סערה מכה על פני מימי, הקצף עף-עולה והוא מכסה את הכל בקרום מלח. כל החוף הנו עשיר באספלט, עובדה הנותנת מקום להניח, כי בקרקעית הים מצויים מרבצי אספלט גדולים; השוה גם לעיל יד, י. אורכו של הים הוא עשרה מיל גרמניים ורוחבו הממוצע — שניים. שקע זה נמצא כ-1300 רגל מתחת לפני הים. עד כה היתה גפוצה הדעה שלפני מהפכת סדום היה הירדן עובר אזור זה והיה משתפך למפרץ עילם וכי רק עם הקטסטרופה הזאת נתהווה ים המלח, אשר קולט את מימי הירדן. חוקרים חדשים מתנגדים לדעה זו בטענם, שתאזור אשר בין ים המלח ומפרץ הים מתרומם עד לגובה של 2100

הפסוקים כט—ל. ויהי בשחת אלהים את־ערי הכנר ויזכר אלהים את־אברהם, וישלח את־לוט מתוך ההפכה בהפך את־הערים אשר־ישב בהן לוט. ויעל לוט מצוער וישב בהר ושתי בנתיו עמו כי ירא לשבת בצוער, וישב במערה הוא ושתי בנתיו.

ויהי בשחת וגר'. אין זה שהשחתה זו באה שלבים שלבים, וששהות היתה בידי לוט להציל את עצמו אחרי שהשחתה כבר החלה³⁶). שכן, אילו כך היה, לא היה כל צורך בהתערבות הנסית שלו ית'. ועוד, יקשה להבין, מדוע זה לא הצילו עצמם גם אחרים³⁷). עצם העובדה שמדובר כאן בהצלת לוט כתוצאה של התערבות אלוהית, מראה איפוא שבקטא-

רגל מעל פני הים. בכך מתאשרת דעתם של רוזנר ורובינסון, שלפיהם ים המלח היה קיים מאז ומתמיד וכי הוגדל על ידי מהפכת הערים בחלקו הדרומי. לכך תואם גם האמור לעיל (ר' הערה 30. המ'). שמקומן של סדום וצוער היה בדרומו של הים. עוד בשנת 1848 חקר הקפטן לינג את האזור ומצא שקרקעית הים, מחצי האי גור־אל־מצרא ודרומה, רדוד הוא בהרבה מזו שבחלק הצפוני. עומק הים בחלקו הדרומי הוא 13 רגל, בעוד שבצפונו העומק הממוצע הוא 1300 רגל. החלק הדרומי של ים המלח הוא איפוא עמק השדים, שהוצף בעקבות האסון הגדול שהמיט ה' על ערי הכנר. ריטר סבור שבתחילה אמנם השתפך הירדן אל ימה של עקבה, אלא שעוד בימים קדומים התרומם קרקע הערבה, והרמה שנוצרה בדרך זו חסמה את זרם הירדן. כך נוצר אגם מים מתוקים אשר הפרה את עמק השדים. רק הקטסטרופה המתוארת כאן היא שגרמה, לדעתו, לשקיעת העמק, להמלחת מימיו ולשממון האזור כולו. אולם מתנגדיו טוענים, שמטעמים גיאולוגיים ואחרים אין מקום להניח, שאמנם אירעה התרוממות קרקע הערבה; השוזה האנציקלופדיות של וינר ושנקל, ערך ים המלח, וכן רובינסון, הגיאוגרפיה הפיסית של ארץ הקדש, ע"ע 204 ואילך (בגרמנית).

³⁶) כפי שאמנם רוצים להבין כמה ממבקרי המקרא מביטוי זה, והם מיחסים מטעם זה ומטעמים נוספים (ר' הערות 38 ו־45) פסוק כט זה ל„מסורת היסוד“, כאילו יש בפסוקנו משום תיאור אחר ושונה של המאורעות ממה שמתואר בפרקים יח ויט עד כה.

³⁷) וזה בודאי אינו; ראה להלן פסוק לא — „ואיש אין בארץ“ (המ').

סטרוּפָה סְתֹאמִית הַכְּתוּב מְדַבֵּר. — וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים וְגו'. מִן הַתִּיאֹר דְּלַעִיל נִתְקַבַּל אוֹלֵי הַרוּשִׁם שְׁלוֹט בּוֹכּוֹת עֲצֻמוֹ נִיֶּצֶל, וְאֵילּוּ מִכָּאֵן מִשְׁמַע, שֶׁרַק בּוֹכּוֹת אֲבֵרָהֶם הִיתָה לוֹ הַצֵּלָה⁽³⁸⁾. וְנִרְאָה שִׁישׁ לְהַבִּין אֶת עֲנִין הַצֵּלָת לֹט כִּךְ: וְדֹאֵי שְׁלוֹט לֹא מוֹשַׁחַת הִיָּה כִּמוֹ אֲנָשֵׁי סְדוּם, וְאֵילּוּ הִיָּה נִמְצָא בְּמִקּוֹם אַחֵר, גַּם לֹא הִיָּה רֹאֵי לְעוֹנֵשׁ חֲמוּר כֹּל כִּךְ. אוֹלֵם, לְהִינְצֵל בְּדֹרֶךְ נִסִּית מִתּוֹךְ סְדוּם שְׁנִידוּגָה לְכֻלֶּיהָ, לִכְךָ לֹא הִיוּ זְכוּיּוֹת בִּידוּ. הִרִי בְּמִפּוֹרֶשׁ אִמֵּר הָאֱלֹהִים אֶל אֲבֵרָהֶם — „לֹא אֲשַׁחֵת בְּעִבּוֹר הָעֶשְׂרָה“⁽³⁹⁾, כְּלוֹמֵר רַק אִם יִמְצָאוּ לְפָחוֹת עֶשְׂרֵה צְדִיקִים, לֹא תִשְׁחַת הָעִיר. מִשְׁמַע שְׁצַדִּיקִים בְּמִסְפַּר קָטָן מִזֶּה, מִכִּיּוֹן שְׁאִין בְּכּוּחֵם לְהַצִּיל אֶת בְּנֵי עִירָם — יוֹשְׁמֵדוּ הֵם יַחַד עִם הַרְשָׁעִים. וְכִךְ גַּם אוֹמְרִים הַמְּלֹאכִים אֶל לֹט — „פֶּן תִּסְפֶּה בְּעוֹן הָעִיר“⁽⁴⁰⁾. וְאִכֵּן קוֹרָה, וְכִבֵּר קָרָה לְעֵתִים קְרוּבוֹת לְמַדִּי, שֶׁהַצְּדִיק נֹאסֵף עִם שְׁכֵנָיו הַרְשָׁעִים, בְּעוֹנָם שֶׁל הַלְלוּ⁽⁴¹⁾. הַצֵּלָתוֹ „מִתּוֹךְ הַהִפְכָּה“ אֵינָה בָּאָה לוֹ אִיפּוֹא לְלוֹט אֲלֵא בְּגִין זְכוּתוֹ שֶׁל אֲבֵרָהֶם דָּדוּ וּבְגִין תְּפִילָתוֹ שֶׁל זֶה. וְגַם אֲלֵמֵלֵא נֹאמְרוּ הַדְּבָרִים בְּמִפּוֹרֶשׁ כִּךְ בְּפִסְקוֹנּוֹ, אֲפֶשֶׁר הִיָּה לְהַבִּין זֹאת מִתּוֹךְ הַתִּיאֹר שֶׁלְּפָנֵינוּ. כִּךְ מוֹכַח מִן הָעוֹבְדָה שֶׁבְּכֹל הַזּוּמְנוֹת לֹט מוֹכִיחַ אֶת עֲצֻמוֹ כְּאֵדָם חֶלֶשׁ אוֹפִי וּמְחוֹסֵר אֲמוּנָה, עַד שִׁיקְשָׁה לְהַבִּין, מְדוּעַ זֶה יִצִּילָהוּ הַמְּלֹאכִים חֲרַף רְצוֹנוֹ, כִּמְעַט בְּכוּהַ. וְכִךְ מִשְׁמַע גַּם מִן הַתִּיאֹר בְּכֻלּוֹ, לְפָחוֹת בְּקִרְיָאָה בֵּין הַשִּׁיטִין: הַמְּלֹאכִים הַמְּבַקְרִים אֲצֵל אֲבֵרָתָם הֵם הַמְּלֹאכִים הַמְּבַקְרִים אֲצֵל לֹט. אֲבֵרָתָם מְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל כֹּל אֲנָשֵׁי סְדוּם, וּבֵן אַחִיו הוּא זֶה אֲשֶׁר נִיֶּצֶל, יַחֲדֵי⁽⁴²⁾. — אֱלֹהִים...

⁽³⁸⁾ וּבִשְׁוֵנֵי מְדוּמָה זֶה נִימוֹק נוֹסֵף בְּפִי הַמְּבַקְרִים לְדַעְתָּם כַּדָּבָר מְקוּדוֹ שֶׁל פְּסוֹק זֶה.

⁽³⁹⁾ לְעִיל יַחַד, לֵב.

⁽⁴⁰⁾ לְעִיל פְּסוֹק טו.

⁽⁴¹⁾ הַשְׁוֵה לְעִיל יַחַד, לְפִסְקִים כֵּן—כּוֹ (הַמ').

⁽⁴²⁾ אֵין חוֹלְקִים עַל כִּךְ שֶׁהַפְּרִקִים יַחַד וְיֵט (לְפָחוֹת עַד לְפִסְקוֹ כֵּט) מֵהוּחִים יַחֲדָה אַחַת. אִם כֵּן, אִיפּוֹא, אֲלֵמֵלֵא הִיָּה יַחַס כְּלִשְׁהוֹ בֵּין זְכוּת אֲבֵרָהֶם וְהַצֵּלָת לֹט, הִרִי הַקֶּשֶׁר שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַפְּרִקִים יַחַד רֹפֵף בְּיוֹתֵר, וְדוֹקָא בְּשִׁבְלֵי הַמְּבַקְרִים שְׁאֵינָם מְרִידִים בְּמַהִימְנוֹתוֹ שֶׁל סִיפּוֹר זֶה, יִהְיֶה בְּלִתֵּי מוֹכֵן, מְדוּעַ זֶה יִקְשׁוֹר הַמְּסַפֵּר יַחַד אֶת שְׁנֵי הַסִּיפּוֹרִים הַלְלוּ, זֶה שֶׁל בִּיקוֹר הַמְּלֹאכִים אֲצֵל אֲבֵרָהֶם וְזֶה שֶׁל בִּיקוֹרֵם אֲצֵל לֹט.

אלהים. עוד יש להסביר, מדוע זה בא כאן השם „אלהים“, בעוד שקודם לכן השתמש הכתוב בשם ה'. והנה יש לדעת, שכשם שהצדק האלוהי תובע, בתנאים מסויימים⁽⁴³⁾, שהצדיק יאבד מן הארץ יחד עם שכניו הרשעים, כך תובעת מידת הצדק האלוהי גם עשיית חסד לצדיק הדור, בחינת „עושה חסד לאלפים“⁽⁴³⁾, שלא לגרום לו לצדיק זה צער על ידי המתת שאר בשרו. אילו נאסף לוט ביחד עם אנשי סדום הרשעים, צער רב היה מצטער אברהם אבינו, צדיקו של עולם, אשר עוד קודם לכן הוכיח את החשיבות, שהוא מיחס להצלת חייו של קרובו לוט, כאשר סכן נפשו ביוצאו למלחמה עם מלכים גדולים וגיבורים⁽⁴⁴⁾. צער זה, אילו היה מצטער בו אברהם, לא היה עולה עם הצדק האלוהי. יוצא איפוא שהדבר, אשר חסד הוא לו ללוט, צדק הוא לגבי אברהם, ומכאן השימוש בשם „אלהים“. — אשר יש בהן. הכתוב רואה כיחידה אחת את כל הערים שגזר הדין האלוהי פוגע בהן, שכן לא ישב לוט אלא באחת מן הערים הללו, בסדום, שם גם נשבה בשעתו (ראה לעיל יד, יב)⁽⁴⁵⁾. ואף כי גם לעיל (יג, יב) משתמש הכתוב בביטוי דומה — „ולוט ישב בערי הככר“, הרי מוכח גם שם מסופו של הפסוק, שמקום מגוריו בסדום היה. — מכל האמור יוצא, שתפקיד פסוק כט הוא לשמש מעבר-מבוא לסיפור הבא. מכיוון שראינו, שאברהם משקיף על סדום לדעת מה נעשה בה ובאחותיה, היינו מצפים לכך שלוט, שניצל זה עתה בזכות דודו זו הפעם השניה, יחזור-ישוב אל אברהם כבראשונה. ולא היא. אדרבה, עתה מתרחש המעשה שיש בו משום פרידה מוחלטת וסופית ביניהם. שני עמים יוצאים ממנו מלוט, הורתם ולידתה בטומאה, ואין הכתוב צריך לומר שמכאן ואילך לא יהיה עוד כל מגע בין שניהם. ואכן, לוט אינו מוזכר עוד⁽⁴⁶⁾. — כי ירא. אין עוד לתמוה על כך שלוט חושש

⁽⁴³⁾ שמות כ. ו.

⁽⁴⁴⁾ לעיל יד. יד.

⁽⁴⁵⁾ והרי זה טעם שלישי לאותם מבקרים המוזכרים בהערות 36 ו-38: כאן נאמר שלוט יושב בערי הככר, ואילו לפי הקודם הוא יושב בסדום. גם שוני זה מוכיח על מקור אחר של פסוקנו, לדעתם, והוא — „מסורת היסוד“.

⁽⁴⁶⁾ בכך יש משום תשובה למבקרים המוזכרים (ר' הערות 36, 38 ו-45). אך מן

להשאר בצוער, אף על פי שהמלאכים הבטיחו לו, שלא להשחית עיר זו. להיפך, הרי זה עולה יפה עם אופיו של לוט כפי שנראה עד כה. ככל שהראה חוסר אימון והססנות בשעה שנתבשר על העונש שעתיד לבוא, כך הוא נראה הססן ופחדן עתה, עם פרוץ הקטסטרופה. הוא ירא שהעיר תיפגע אף היא, אם לא מיד, אולי לאחר מכן. לכן הוא מעדיף לסגת להרים, מורחה. — וישב במערה. אולי היתה מערה זו ידועה בשעתו, דבר שיסביר את השימוש בה"א הידיעה. ואולי גם זו ה"א הידיעה המאפיינת את הקבוצה כולה, בדומה לדלעיל יד, יג, ופירושו — הוא היה ליושב מערות. ועוד היום יושבים במערות באזורים הללו.

הפסוקים לא—לב. ותאמר הבכירה אליהצעירה אבינו
זקן, ואיש אין בארץ לבוא עלינו כדרך כליהארץ.
לכה נעקה את־אבינו יין ונשכבה עמו, ונחיה
מאבינו זרע.

הבכירה. אין זו הבכורה, זו שנולדה ראשונה לאמה, אלא הגדולה מאחותה זו. — ונחיה מאבינו זרע. אין זה שהאמינו, שיחד עם הפיכת סדום ירדה כליה על כל העולם כולו. אף אין זה שחששו, כי איש לא ירצה להתקשר עמהן והן בנות העיר המושחתת והארורה⁴⁷ — שהרי תוכלנה לטעון כנגד זה כי ניצלו בחסד ה'. ועוד פחות מתישב עם לשון הכתוב לומר⁴⁸, שכתוצאה מן המאורעות שעברו עליהן סלדה נפשן מכל מגע עם זרים עד כדי כך, שבשום פנים לא רצו ללדת ילדים אלא משאר בשרם הקרוב ביותר. אבל בנות לוט אמרו, „ואיש אין בארץ“ משום

הראוי להזכיר עוד. שמבקרים אלה מיחסים רק את הפסוק כט ל„מסורת היסוד“, כעוד שהסיפור הבא. מפסוק ל ואילך, או שהם מיחסים אותו למתברו של הסיפור הקודם או ל„עורך“. יקשה עלינו להבין, למה זה וכיצד יתגלגל פסוק בחד זה מ„מסורת היסוד“ לכאן.

⁴⁷ קייל, דליצש, דילמן.

⁴⁸ באומגרטן.

שעתה רחוקות הן משאר האנשים, ללא נכסים כלשהם, וללא תקוה שעוד יחזור אביהם להיות בעל נכסים באזור אחר, שהרי בא בימים הוא כבר. נמצא, שכל געגועיהם לא היו אלא על החיית זרע בלבד, דבר שלא מנעו עצמן מהשגתו אפילו על ידי אמצעים פסולים, כבנות סדום אמיתיות. ומסתבר שמעשה כזה לא נחשב למקובל אפילו שם, שאלמלא כן, לא היו צריכות להשקות את אביהן יין עד שכרה, אף כי בן נח מותר בבתו⁴⁹.
— ונחיה... זרע. השווה לעיל ז, ג.

פסוקים 27-28. ותשקין את־אביהן בלילה הוא, ותבא הבכירה ותשכב את־אביה ולא־יודע בשכבה ובקומה.

בלילה הוא, כמו להלן ל, טז. — ותשכב את וגו'. שכב עם יחסת־את בא בדרך כלל לגבי האיש, אך גם כאן שימוש זה ברור בהחלט. להלן בפסוקים לד ולה בא הלשון שכב עם, לגבי הצעירה, והשווה רש"י.

פסוקים 27-28. ויהי ממחרת ותאמר הבכירה אל־הצעירה הן־שכבתי אמש את־אבי, נשקנו יין גם־הלילה ובאי שכבי עמו ונחיה מאבינו זרע. ותשקין גם בלילה ההוא את־אביהן יין, ותקם הצעירה ותשכב עמו ולא־יודע בשכבה ובקומה.

ותאמר הבכירה. הבכירה היא היוזמת של המעשה כולו. היא המציעה את הדבר, היא המבצעת אותו ראשונה והיא גם המעודדת את אחותה הצעירה לעשות כמוה. וגם בשעת מתן השמות לילדים היא נראית מחוסרת בושה יותר מאחותה. ואכן מצינו כך אצל צאצאיהן של הללו: מצינו זימה אצל מואב יותר מאשר אצל עמון; השווה במדבר כה, א.

⁴⁹ השווה רמב"ן.

הפסוקים 17—18. ותהרין שתי בנות־לוט מאביהן. ותלד
 הבכירה בן ותקרא שמו מואב, הוא אבי־מואב עדי
 היום. והצעירה גב־יהוא ילדה בן ותקרא שמו בן
 עמי, הוא אבי בני־עמון עדי־היום.

מואב, אפשר שפירושו הוא מאב (מ"ם צרויה), כלומר מן האב,
 או — מה אב (מ"ם קמוצה) = מי אב, כלומר זרע האב. אך לא מתקבל
 על הדעת ביאור אחר⁵⁰), לפיו בא השם מואב מן השורש יאב = אבה,
 להתאוות, לרצות מאד, כלומר זה הרצוי, כי אז לא תהא הקבלה בין מתן
 שני השמות. — בן־עמי. מובנו של שם זה כמעט זהה הוא עם „עמו־ן“,
 פירוש זה השייך אל עמי. — עדי־היום. תוספת זו באה לומר שמדובר
 כאן באותם העמים, הקיימים עדיין בזמן כתיבת התורה⁵¹).

קורן⁵⁰

⁵¹ יש מן המבקרים הרוצים לראות בסיפורו של לוט ובנותיו משום אגדה
 אשר השנאה הלאומית של ישראל לעמון ומואב יצרה אותה; אולם כל קריאה
 בלתי משוחדת תוכיח בנקל, שאין להסבר זה כל שחר. אדרבה, כה קשה הוא
 למצוא בסיפור זה עקבותיה של שנאה כלשהי, עד שכמעט נראה, כאילו הכתוב
 רוצה להצדיק פחות או יותר מעשה זה. לא תאוו גסה, כי אם השאיפה לקיום
 המין היא המניע למעשה, והרי זוהי שאיפה שתמיד נחשבה בישראל כראויה
 לשבת, ולוט עצמו, אביהם של עמים אלה, שום אשם אינו מוטל בו, שכן מחוסר
 הכרה היה בשעת המעשה, שעושייו הן הבנות בלבד, בנות שאולי צעירות ובלתי
 מנוסות היו ולא ראו בו משום פשע. עד כמה אין זה בכוננת הכתוב להעליב
 את אויביה הלאומיים של ישראל על ידי הזכרת הפגם ביהוסם נראה בביורור
 מן העובדה, שאין הכתוב מעלים כלל את יחושו של האויב המר ביותר, הוא
 אדום, והרי הוא מזרע אברהם ויצחק, וגם אמו — אמם של ישראל היא. יתרה
 מזו, לכבוד חושב להם הכתוב לעמון ומואב את מוצאם מלוט, שבזכותו שלו
 הנחיל להם הקב"ה את ארצם (דברים ב, ט ויט), לא פחות משהוא חושב לכבוד
 אדום את מוצאו מעשו בן יצחק (שם, שם, ה).